

- **سنجش کیفیت‌های محیطی در دروازه شهر و اولویت‌بندی آنها با استفاده از فرایند تحلیل شبکه‌ای**
کیومرث حبیبی، اسماعیل شیعه، مهدی سعیدی
- **ارزبایی عملکرد سیستم‌های ایستای انرژی (دیوار ترومپ و پدیده گلخانه‌ای) بر میزان مصرف انرژی ساختمان در اقلیم سرد**
مهسا قدیری مقدم، وحید وزیری، هانیه صنایعیان، حجت‌اله رشید کلویر
- **تغییرات شیوه زندگی و الگوی کالبدی خانه و تاثیرات متقابل آن‌ها از دوران زندیه تا امروز**
(مطالعه موردی: شهرستان مراغه)
سید عباس یزدانفر، زهره ناصر دوست
- **ترجیحات زیبایی‌شناختی پُروخالی در جداره‌های با الگوی معماری سنتی**
(مطالعه موردی: خانه‌های تاریخی تبریز)
علی یاران، مسعود وحدت‌طلب، حامد محمدی خوش‌بین
- **ارائه تعریفی جامع از معماری در بررسی مجموعه‌های صنعتی با نگرش سیستمی**
جواد گودینی، محسن وفامهر
- **جستاری پیرامون نور و مصادیق آن در معماری ایرانی؛ رهیافتی بسوی معنا در معماری**
فریبا البرزی، فرح حبیب، ایرج اعتصام
- **تحلیل مورفولوژیک معماری مسکونی مدرن در کشورهای ترکیه و ایران**
(نمونه موردی: کاخ چانکایا و کاخ سعدآباد)
محمد حامد موسوی، خسرو افضلیان
- **تاثیر تنوع محرک بصری در خلاقیت طراحی دانشجویان طرح یک معماری**
محمد علی اشرف گنجوئی، محمود رضا ثقفی، محمد ایرانمنش
- **استفاده ترکیبی از چند روش در امکان‌سنجی قابلیت پیاده‌مداری معابر شهری**
پویان شهابیان
- **معیارهای مرکزیت جهت تحلیل چیدمان عملکردی فضا**
رمیضاء رحمتی گواری، منصوره طاهباز، هادی قدوسی‌فر، فاطمه زارع میرک‌آباد
- **چگونگی بازتاب جلوه‌های میان‌متنی در بازخوانش معماری معاصر ایران**
سحر علینژاد مجیدی، وحید شالی امینی، هما ایرانی بهبهانی، محمد ضیمران

نشریه علمی معماری و شهرسازی ایران دوره ۱۰، شماره ۱۷، بهار و تابستان ۱۳۹۸

صاحب امتیاز: انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران

مدیر مسئول: دکتر محسن فیضی

سردبیر: دکتر مصطفی بهزادفر

هیأت تحریریه (به ترتیب حروف الفبا):

دکتر ایرج اعتمام، استاد دانشکده عمران، معماری و هنر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات

دکتر محمدرضا بمانیان، استاد دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس

دکتر مصطفی بهزادفر، استاد دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران

دکتر مهدی خاکزند، دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران

دکتر داراب دیبا، استاد دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

دکتر محسن فیضی، استاد دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران

دکتر یوسف گرگی مهلبانی، استاد دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی^(ه)

دکتر اصغر محمد مرادی، استاد دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران

دکتر حامد مظاهریان، دانشیار دانشکده معماری، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران

دکتر فرهنگ مظفر، دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران

دکتر غلامحسین معاریان، استاد دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران

دکتر هاشم هاشم‌نژاد، دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران

مدیر تحریریه: دکتر مهدی خاکزند، دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران

ویراستار فارسی: دکتر یوسف گرگی مهلبانی، استاد دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی^(ه)

ویراستار انگلیسی: مهندس سعاد صریحی

کارشناس تحریریه: مهندس فائزه فضلی خانی

تیراژ: ۵۰ نسخه

قیمت: ۵۰۰۰۰۰ ریال

صفحه‌بندی و فرمت‌بندی: الهام منتهی محب

چاپ: دانشگاه علم و صنعت ایران

نشانی نشریه: تهران، دانشگاه علم و صنعت ایران، دانشکده معماری و شهرسازی، دفتر انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران.

کدپستی: ۱۶۸۴۶-۱۳۱۱۴

تلفن: ۰۲۱-۷۳۲۲۸۲۳۵

دورنگار: ۰۲۱-۷۷۲۴۰۴۶۸

نشانی الکترونیکی: iaau@iust.ac.ir

سایت و سامانه الکترونیکی نشریه انجمن: www.isau.ir

مقالات چاپ شده لزوماً نقطه نظرات نشریه نبوده و مسئولیت مقالات به عهده نویسندگان محترم است.

این شماره با حمایت دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران به چاپ رسیده است.

این نشریه طبق آیین‌نامه کمیسیون انجمن‌های علمی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، و مجوز شماره ۳/۲۱۱۰۰۳

مدیر کل دفتر سیاستگذاری و برنامه‌ریزی امور پژوهشی از پاییز ۱۳۸۹ علمی - پژوهشی محسوب می‌شود.

۵	سنجش کیفیت‌های محیطی در دروازه شهر و اولویت‌بندی آنها با استفاده از فرایند تحلیل شبکه‌ای کیومرث حبیبی، اسماعیل شیعه، مهدی سعیدی	دانشگاه هنر اسلامی تبریز پژوهشگر دانشگاه شیراز	مازیار آصفی کاظم اسماعیلی مریم اختیاری
۲۵	ارزیابی عملکرد سیستم‌های ایستای انرژی (دیوار ترومپ و پدیده گلخانه‌ای) بر میزان مصرف انرژی ساختمان در اقلیم سرد مهسا قدیری مقدم، وحید وزیری، هانیه صنایعیان، حجت‌اله رشید کلویر	دانشگاه هنر اسلامی تبریز پژوهشگر دانشگاه پیام نور پژوهشگر	الناز ایمانی فرزاد برازنده زهرا بزرگر مهدی یزاززاده
۳۶	تغییرات شیوه زندگی و الگوی کالبدی خانه و تأثیرات متقابل آن‌ها از دوران زنده تا امروز (مطالعه موردی: شهرستان مراغه) سید عباس یزدانفر، زهره ناصر دوست	دانشگاه صنعتی جندی شاپور دفول دانشگاه پیام نور دانشگاه علم و صنعت ایران دانشگاه تهران	محسن تابان مریم چرخچیان سمانه جلیلی سعید حقیر
۶۰	ترجیحات زیبایی‌شناختی پُروخالی در جداره‌های با الگوی معماری سنتی (مطالعه موردی: خانه‌های تاریخی تبریز) علی یاران، مسعود وحدت‌طلب، حامد محمدی خوش‌بین	دانشگاه علم و صنعت ایران دانشگاه آزاد اسلامی دانشگاه آزاد اسلامی پژوهشگر	احمد خلیلی سید محمدرضا خطیبی حسین سلطان‌زاده جمال‌الدین سهیلی
۷۹	ارائه تعریفی جامع از معماری در بررسی مجموعه‌های صنعتی با نگرش سیستمی جواد گودینی، محسن وفامهر	دانشگاه صنعتی جندی شاپور دفول دانشگاه هنر اصفهان	علی ضیایی کوروش عطاریان مریم عظیمی
۹۵	جستاری پیرامون نور و مصادیق آن در معماری ایرانی؛ رهیافتی بسوی معنا در معماری فریبا البرزی، فرح حبیب، ایرج اعتصام	دانشگاه علم و صنعت ایران دانشگاه فردوسی مشهد دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ع)	محمد باقر قائمی حامد کامل‌نیا فریبرز کریمی
۱۱۳	تحلیل مورفولوژیک معماری مسکونی مدرن در کشورهای ترکیه و ایران (نمونه موردی: کاخ چانکایا و کاخ سعدآباد) محمد حامد موسوی، خسرو افضلیان	دانشگاه شهید بهشتی دانشگاه هنر تهران دانشگاه کردستان	ظهیر متکی مریم محمدی صلاح‌الدین مولانایی
۱۲۷	تأثیر تنوع محرک بصری در خلاقیت طراحی دانشجویان طرح یک معماری محمد علی اشرف گنجوئی، محمود رضا ثقفی، محمد ایرانمنش	دانشگاه شهید بهشتی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری	سعید نوروزیان ملکی علی یاران
۱۴۱	استفاده ترکیبی از چند روش در امکان‌سنجی قابلیت پیاده‌مداری معابر شهری پویان شهبابیان		
۱۵۹	معیارهای مرکزیت جهت تحلیل چیدمان عملکردی فضا رمیضاء رحمتی گواری، منصوره طاهباز، هادی قدوسی‌فر، فاطمه زارع میرک‌آباد		
۱۷۵	چگونگی بازتاب جلوه‌های میان‌متنی در بازخوانش معماری معاصر ایران سحر علینژاد مجیدی، وحید شالی‌امینی، هما ایرانی بهبهانی، محمد ضمیران		

تحلیل مورفولوژیک معماری مسکونی مدرن در کشورهای

ترکیه و ایران (نمونه موردی: کاخ چانکایا و کاخ سعدآباد)

**Morphological Analysis of Modern Residential Architecture in
Turkey and Iran (Case Study: Chankaya Palace and Sa'ad Abad Palace)**محمد حامد موسوی^۱، خسرو افزلیان^۲ (نویسنده مسئول)

تاریخ ارسال:	تاریخ بازنگری:	تاریخ پذیرش:	تاریخ انتشار:
۱۳۹۶/۰۱۲/۱۹	۱۳۹۷/۰۴/۰۷	۱۳۹۷/۰۶/۰۵	۱۳۹۸/۰۳/۰۳

چکیده

بعد از ورود مدرنیسم به خاورمیانه کشورهای این منطقه در مواجهه با این موج، موجب شد تا قطع ارتباط با گذشته نمادین و بصری، نخستین دستاوردی شود که جمهوری ترکیه به رهبری مصطفی کمال آتاترک به دست آورد. ترکیه در ساختن دوباره خود موفق بود و الگویی برای همسایه‌اش ایران، در دوره پهلوی اول شد. از این رو بررسی، تأثیر مدرنیسم بر ساختارهای گذشته نمادین و بصری از اهمیت خاصی برخوردار است. لذا تأثیر معماری کیوبیک بر کاخ‌های آوانگارد این دو رهبر امری ضروری است این نوشتار بر آن است این فرآیند و ریشه‌های آن را مورد مطالعه قرار دهد. روش تحقیق پژوهش از نوع کیفی و بر پایه شیوه تحقیق تحلیلی تطبیقی و با راهبرد تحلیل مورفولوژیک انجام گرفته است. گردآوری اطلاعات از طریق مطالعات کتابخانه‌ای صورت گرفته است. جهت تحلیل مورفولوژیک و بررسی تطبیقی، کاخ سعدآباد و کاخ چانکایا انتخاب شدند. سپس شاخص‌های مورد نظر، جهت مقایسه تعیین و بررسی‌ها انجام گرفت. نتایج پژوهش نشان می‌دهد، تبادلات فرهنگی متقابل در قرن بیستم به طور قابل توجهی موجب تبدیل و تغییر فرهنگ شهری و مسکونی در ایران و ترکیه شده بود. بطوریکه نمی‌توان از تولید معماری خالص "جهان‌شمول" در یک فضای انتزاعی به دور از تأثیر شرایط محلی و یا از معماری خالص "محلی" حرف زد در حالیکه که یک مکان به مکان‌های دیگر به طور کامل وابسته است. کاخ‌های سعدآباد و چانکایا صرفاً متأثر از معماری محلی یا جهان‌شمول نیستند بلکه این بناها تحت تأثیر ویژگی‌های توأمان محلی و جهان‌شمول شکل گرفته‌اند. لذا مقایسه مورفولوژیک کاخ‌های سعدآباد و چانکایا، بیشتر از آنکه تبعیت از محتوای معماری کیوبیک داشته‌باشد. صرفاً تقلیدی تجدیدگرا از معماری غرب نبوده و سنت گذشته معماری (محلی) این کشورها کاملاً کنار گذاشته نشده و به واقع در نمونه‌های بررسی شده مفاهیم و فرم‌های سنتی و مدرن برهم منطبق یا باهم سازگار شده‌اند.

واژه‌های کلیدی:

معماری مسکونی، کاخ سعدآباد، پهلوی اول، کاخ چانکایا، جمهوری اول.

۱. دانشجوی دکتری معماری، دانشکده هنر معماری و مهندسی شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد، نجف‌آباد، اصفهان، ایران.

Mohamo@gmail.com

۲. استادیار، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد، مشهد، ایران. Khosrow.afzalian@gmail.com

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری محمدحامد موسوی با عنوان «مدرنیسم در برگردان؛ معماری مسکونی مدرن در کشورهای ترکیه و ایران بین سال‌های ۱۹۲۰ تا ۱۹۴۰» به راهنمایی دکتر خسرو افزلیان در دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد است.

۱- مقدمه

بعد از ورود مدرنیسم به منطقه خاورمیانه کشورهای این منطقه در مواجهه با این موج، موجب شد تا قطع ارتباط با گذشته نمادین و بصری، نخستین دستاوردی شود که جمهوری ترکیه به رهبری مصطفی کمال آتاترک در دهه ۱۹۲۰ به دست آورد و با چرخشی خود را در شرایط کاملاً غیرمذهبی تعریف کرد. ترکیه چه بسا نخستین دولت مدرن آسیایی بود که آگاهانه تجلی هویت جدید خود را از طریق معماری در پی هویت ترک و در تضاد با دولت عثمانی، قومی یا هویت منطقه‌ای جستجو می‌کرد ترکیه در ساختن دوباره خود موفق بود و به الگویی برای همسایه اش ایران، در دوره پهلوی اول شد (khan, 2010: 54). بطوریکه از میان شش اصل مشهور کمالیسم (جمهوری خواهی، سکولاریسم، ملی گرایی، مردم گرایی، دولت‌سالاری) که هدف از آنها بهره‌برداری فرهنگی و تغییر اجتماعی در ترکیه بود. در ایران، سه گرایش اصلی را می‌شد مشخص کرد که رضاشاه در راستای آنها برنامه خود را برای تغییر پیش می‌برد. این گرایش‌ها سکولاریسم، ملی‌گرایی و دولت‌سالاری بودند (اتابکی، ۱۳۹۳: ۶۷). معماری مدرن بیان ایدئولوژی جدیدی بود که فضاهای شهری و ساختمان‌های گذشته به سادگی اندیشه و باورهای جدید را نشان نمی‌دادند. آتاترک و رضاشاه برای دستیابی به برنامه مدرنیزاسیون، آغاز یک فرآیند تغییر، حرکت در جهت تکاملی تازه را سازنده‌تر یافته بودند. تنش و غیرقابل پیش‌بینی بودن از ویژگی‌های معمول چنین فرآیندی است. آیا بعد از ورود مدرنیسم، باید سنت رها شود؟ آیا هنگامی که فرم‌های مدرن و سنتی کنار هم قرار می‌گیرند، می‌توانند برهم منطبق یا باهم سازگار شوند؟

۲- بیان مسئله

در اوایل قرن بیستم، موج مهاجرات معماران و برنامه‌ریزان شهری خارجی از یک طرف و بازگشت معماران تحصیل کرده ترک و ایرانی از طرف دیگر، موجب گسترش دامنه تعاملات بین ایران و ترکیه با غرب شد. از آنجا که اولاً کاخ‌های آوانگارد رهبران جدید، مصطفی کمال آتاترک و رضاشاه بر محبوبیت زبان معماری مسکونی جدید مؤثر بوده و موجب جایگزینی عناصر معماری جدید با عناصر معماری سنتی شده است. ثانیاً این دو کاخ سمبول و نماد تجدد آمرانه یا مدرنیت از بالا می‌باشند، لذا بررسی تأثیر معماری کیوبیک بر ساختار فضایی و کالبدی این دو کاخ امری ضروری است. سؤال این پژوهش، چگونه معماری کیوبیک بر ساختار فضایی و کالبدی کاخ‌های سعدآباد و چانکایا تأثیر گذاشته است؟ فرضیه پژوهش بر این استوار است که

ساختار فضایی و کالبدی کاخ‌های سعدآباد و چانکایا متأثر از معماری کیوبیک است.

۳- روش تحقیق

این پژوهش از نوع کیفی و بر پایه شیوه تحقیق تحلیلی تطبیقی و با راهبرد تحلیل مورفولوژیک انجام گرفته است. گردآوری اطلاعات از طریق مطالعات کتابخانه-ای صورت گرفته است. با مطالعه جریان‌های معماری معاصر ایران و ترکیه به صورت اسنادی، مقایسه تطبیقی میان کاخ سعدآباد و کاخ چانکایا در تهران و آنکارا و عوامل تأثیرگذار بر آنها انجام گرفته است. ابتدا جهت بررسی تطبیقی نمونه-ها، مشخصه‌های ریخت‌شناسی معماری این بناها معرفی و تحلیل گردیده، سپس تحلیل تطبیقی ویژگی‌های ساختاری نمونه‌ها انجام شده است. در گام آخر ماتریس تحلیل مورفولوژیک نمونه‌ها ارائه گردیده و موارد مورد نظر، وجوه اشتراک و تمایز در بخش یافته‌ها ارائه و در نهایت نتایج بیان شدند.

۴- پیشینه تحقیق

بوزدوگان ضمن بررسی و تحلیل خانه کیوبیک در مقاله "زندگی مدرن: خانه کیوبیک در فرهنگ دوره جمهوری اولیه" ابتدا زمینه‌های اجتماعی ظهور این معماری و سبک جدید در فرهنگ مسکونی طبقه نخبه و بروکرات‌های ترک را معرفی می‌کند و به تشریح و تحلیل معماری کیوبیک آنکارا و تأثیر این سبک در شکل‌دهی زندگی طبقه متوسط شهری آنکارا می‌پردازد (Bozdoğan, 1996). کانپیناک در رساله خود با عنوان "مدرنیسم و مسکن، معماری مسکونی در دوره جمهوری اولیه ترکیه" می‌نویسد: بستر فرهنگی و اجتماعی ترکیه در دهه ۱۹۳۰ به شدت متأثر از اصلاحات نوسازی و ایدئولوژی رسمی رژیم جمهوری خواه بود. هدف اصلی، این مطالعه تفصیلی خانه‌های مسکونی استانبول بین سال‌های ۱۹۳۱ تا ۱۹۴۰ است که تجزیه و تحلیل کارکردهای سمبلیک، اجتماعی و خصوصیات آنها، به درک خصوصیات منحصر بفرد فرهنگ معماری دوره جمهوری اولیه کمک می‌کند (Kanpinak, 1998). بوزدوگان و آکجان در کتاب "ترکیه؛ معماری مدرن در تاریخ" جریان‌های عمده معماری مسکونی دهه ۱۹۴۰ و ۱۹۳۰ را به سه دسته تقسیم بندی می‌کنند: خانه‌های کیوبیک، مجتمع‌های مسکونی و خانه‌های ترکی جدید. معماری کیوبیک که در خدمت فرهنگ منحنی و استعماری غرب بود را مانع ظهور یک جریان معماری اصیل و مدرن ترک می‌دانند. فرهنگ مسکونی ترکیه دوره جمهوری اولیه در میان خواستی برای مدل زندگی غربی و آرمانی برای

کرده است (جانی پور، ۱۳۸۰). زرکش در مقاله "نقش و تأثیر عوامل دولتی در معماری بناهای خصوصی در دوره‌ی پهلوی اول" چنین می‌نویسد: جست‌وجو و شناسایی عوامل حکومتی نشان می‌دهد که این عوامل دارای دو جنبه بوده‌اند: بعد غیرفیزیکی و بعد فیزیکی. و چنین نتیجه‌گیری می‌کند که در دوره‌ی پهلوی اول، نقش عوامل دولتی، ادامه دادن تغییرات ایجاد شده و معماری‌های به وجود آمده شامل سبک تهران و معماری التقاطی قرن ۱۹ اروپا از اواسط قاجار و بروز شیوه‌های جدید در معماری مردمی عمدتاً مبتنی بر معماری غربی بوده است (زرکش، ۱۳۸۸).

از معدود مطالعاتی که به مقایسه معماری معاصر ایران با کشورهای منطقه می‌پردازد رساله دکتری جمال‌الدین سهیلی با عنوان "تأثیر عوامل اجتماعی و سیاسی در ظهور جنبش‌های ملی معماری بررسی تطبیقی معماری ایران و ترکیه در سال‌های ۱۹۵۰-۱۹۲۰" است. این پژوهش با بررسی معماری ملی‌گرا در دوره پهلوی اول در ایران و معاصر آن در ترکیه به جمع‌بندی نقش جنبش‌های سیاسی در ظهور جنبش‌های ملی در معماری می‌پردازد (سهیلی، ۱۳۸۹). رساله دکتری حسن پور با عنوان "بازتاب معماری سنتی در معماری معاصر ترکیه در سال‌های ۱۹۴۰ تا ۱۹۸۰ و بررسی تطبیقی آن با ایران" این پژوهش با شناسایی عوامل تأثیرگذار بر معماری در ایران و ترکیه به مقایسه تطبیقی تحولات معاصر معماری در دو کشور می‌پردازد. در نتیجه مقایسه تطبیقی تحولات معماری و شهرسازی از جنبه‌های مختلف ضمن تشابه کلی در پیروی از جریان‌های بین‌المللی و جریان‌های متقابل آن در دوره مذکور، گرایش‌های معماری معاصر در این دو کشور مطابقت عینی نمی‌یابند (حسن پور، ۱۳۹۵). بنابراین با توجه به بررسی‌های انجام شده پیرامون معماری مسکونی مدرن در دوره پهلوی اول به نظر می‌رسد تحقیقی در این حوزه که به شکل‌گیری جریان‌های معماری مسکونی در این دوره پرداخته باشد، کمتر می‌توانیم پیدا کنیم. لذا این پژوهش در راستای پرکردن این خلا با تطبیق معماری مسکونی مدرن ایران و ترکیه در تلاش است تا تحولات معماری مسکونی مدرن در دوره پهلوی اول را مورد بررسی و مطالعه قرار دهد.

۵- کوبیسم در اوایل قرن بیستم

معماری دهه ۱۹۳۰ را می‌توان به عنوان دوره‌ای توصیف کرد که "کیوبیسم^۱"، "سبک بین‌المللی^۲" یا "معماری خردگرا و کارکردگرا^۳" در معماری ترکیه و ایران شکل می‌گیرد. و به طور کلی، می‌توان معماری مدرن ترکیه و ایران

هویتی منحصر به فرد ترک دائماً در نوسان بود (Bozdoğan, 2012). در پایان می‌توان به رساله فوق دکتری آکجان با عنوان "مدرنیته در برگردان مبادلات آلمان- ترکیه در مسکن و فرهنگ مسکونی در اوایل قرن بیستم" این رساله متمرکز بر توسعه نظریه برگردان در معماری است، و به بررسی تاریخ مبادلات میان فرهنگی سیاست مسکن و فرهنگ مسکونی در آلمان و ترکیه در نیمه اول قرن بیستم می‌پردازد. این رساله، تلاشی است جهت نوشتن تاریخ پیچیده شهر و معماری مدرن، با نگاهی به خانه و مسکن در نیمه اوایل قرن بیستم است (Akcan, 2012).

در زمینه پژوهش‌های انجام گرفته پیرامون معماری مسکونی دوره پهلوی اول و مقایسه تطبیقی معماری ایران و ترکیه می‌توان به پژوهش‌های زیر اشاره کرد. معرفت در رساله دکتری خود با عنوان "ساخته شدن قدرت؛ معماری تهران در سال‌های ۱۹۴۱-۱۹۲۱" چنین می‌نویسد: بین سال‌های ۱۹۲۱ تا ۱۹۴۱، رضاشاه پهلوی تغییر شکل تهران را از یک شهر اسلامی سنتی به یک پایتخت مدرن آغاز کرد. شبکه شهری، فضاهای عمومی، نهادهای دولتی و گونه‌شناسی جدید مسکن نشان‌دهنده تغییر شکل مداوم شخصیت تهران در دوره او می‌باشد (Marefat, 1986). پژوهش او نه تنها با نگاهی عمیق به موضوع مسکن پرداخته، بلکه با ارایه تصاویر گسترده از ساختمان‌های ساخته شده در تهران، معماری مسکونی آن دوره را به خوبی تشریح کرده است. جانی پور در رساله دکتری خود با عنوان "سیر تحول معماری مسکونی تهران در دوران پهلوی" به تشریح تحولات معماری مسکونی تهران دوره پهلوی اول و دوم می‌پردازد و فرآیند شکل‌گیری و تحول معماری مسکونی تهران را از اولین آپارتمان‌های مسکونی مدرن و کوی‌سازی و خانه‌های ارزان قیمت تیپ در دوره پهلوی اول، تا مسکن مبتذل و التقاطی معاصر را مورد بررسی قرار می‌دهد و جریان‌های عمده معماری مسکونی پهلوی اول را چنین اشاره می‌کند: ادامه مسکن اواخر قاجار، التقاط عناصر معماری سنتی با مسکن اروپایی و مسکن مدرن. این رساله در جمع‌آوری و تا حدی تحلیل مسکن دوره پهلوی در تهران بسیار ارزشمند و کم نظیر می‌باشد و در انتها به عوامل مؤثر بر سیر تحول معماری مسکن در این دوره چنین اشاره می‌کند: علل سیاسی و برنامه‌ای ناشی از تغییر ساختار حکومت- تاریخی- اجتماعی- فرهنگی. این رساله جزء معدود پژوهش‌های انجام گرفته پیرامون معماری مسکونی مدرن در دوره پهلوی اول و دوم می‌باشد که تحول معماری مسکونی را با توجه به شرایط جهانی اجتناب ناپذیر قلمداد

جمهوری و پهلوی اول به دنبال ساختن معماری مدرن خودشان بودند. فراتر از واژگان رسمی معماری مدرن، آنها به دنبال ویژگی‌هایی بودند که بتواند معماری جدید در ترکیه و ایران را متمایز کند. در واقع، برخورد غیرسبکی آنها در معماری، خود را در استفاده از اصطلاح «کیوبیک» نشان می‌دهد. معماری کیوبیک، در اواخر دهه ۲۰ و اوایل دهه ۳۰ نه تنها سبک معماری، بلکه بیشتر مفهومی از زندگی مدرن و غربی بود که با خانه‌های کیوبیک ارتقا یافته بود. بطور کلی معماری کیوبیک تنها به معماری توده‌های مکعبی اشاره دارد که کاربرد اولیه این اصطلاح در غرب بوده است. بدین ترتیب، ظاهر خارجی با این درک از مکعب، به جای سازمان فضایی غالب شد و بر ضرورت‌های کاربردی، روابط فضایی بین خانه و محیط و یا بین خانه و طبیعت از طریق تراس‌ها و فضاها باز تأکید می‌کرد (Bozdoğan, 2001: 142).

۶- خانه‌های کیوبیک در ترکیه و ایران

اگرچه بسیاری از تغییرات در معماری مسکونی ترکیه و ایران تا اوایل قرن بیستم تدریجی بود، با این حال اوایل قرن بیستم، معماری مسکونی این کشورها به طور قابل توجهی تغییر شکل (Transform) یافت. ذکر این نکته مهم است، که تغییرات معماری مسکونی در این کشورها با یک جنبش بین‌المللی و کنگره بین‌المللی معماری مدرن (CIAM)، همراه شد. معماران برجسته مدرن از جمله لور کوربوزیه و گروپوس، بیانیه‌هایی را منتشر کردند، که بسیاری از آنها به طور خاص در مورد خانه بود. مباحث معماری بین‌المللی احتمالاً بطور غیرمستقیم، برای تحولات در عرصه ساخت و ساز و معماری مسکونی در ترکیه و ایران بسیار اهمیت داشت. خانه‌های ردیفی، آپارتمان و ویلایی جایگزینی برای خانه‌های سنتی و حیاطدار بودند (Marefat, 1986: 168). بنظر می‌رسید راه‌حل‌های غرب برای رفع کمبود مسکن در شهرهای تهران و آنکار در اوایل قرن بیستم کاملاً مناسب باشد. معماری کیوبیک به خانه‌های ویلایی و آپارتمانی دهه ۱۹۳۰ اطلاق می‌شود. اما نوع ایده‌آل و یا پارادایم غالب خانه کیوبیک، خانه‌های تک‌خانواری و ویلایی می‌باشند که کیفیت‌هایی چون نزدیکی به طبیعت، نور خورشید و زندگی سالم این خانه‌ها در گفتمان مدرنیسم دهه ۱۹۳۰ مورد ستایش قرار گرفته بود (İmamoğlu, 2010: 178) (جدول ۱).

ساختمان‌های کاخ ریاست جمهوری (۱۹۳۲-۱۹۳۰) مصطفی کمال آتاتورک، به طراحی کلمانتس هولزمیستر^۸ و کاخ سعدآباد (۱۹۳۳-۱۹۳۲) به طراحی وارطان، ساخته شدند تا آرمان‌های معماری مسکونی مدرن را به نمایش بگذارند. در عین حال این بناها را می‌توان پارادایمی برای

را با توجه به ارتباط آن با مدرنیسم معماری اروپا مورد ارزیابی قرارداد. برای معماران، معماری مدرن فراتر از یک سبک بود. تئوری و عمل معماری به دنبال یافتن راه‌هایی برای تحقق معماری جدید بود. معماری جدید تنوعی بصری را در معماری به وجود آورد. علاوه بر این، در سال ۱۹۳۲، "سبک بین‌المللی" عنوانی بود که توسط هیچکاک و فیلیپ جانسون مطرح شده بود. این عنوان، پیچیدگی‌ها و تضادها را نمایش می‌داد و به عنوان "تنها یک خط توسعه" مورد ارزیابی قرار می‌گرفت (Kruft, 1994: 364).

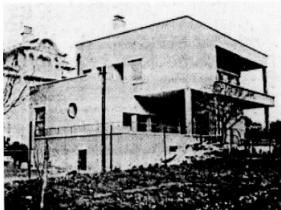

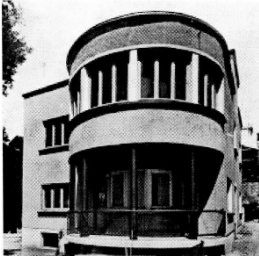
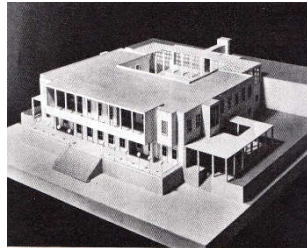
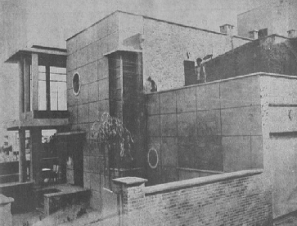

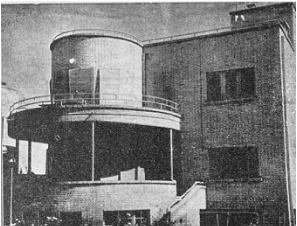
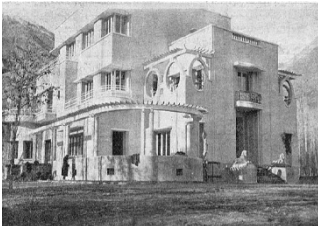
ارتباط بین کوبیسم و معماری مدرن، یک بحث طولانی و قدیمی بین مورخان و نظریه پردازان معماری است. گرچه دقیقاً تأثیر کوبیسم بر معماری مدرن مشخص نیست، گفتمان معماری مدرن همواره کوبیسم را مورد توجه قرار داده است. بناثریس کالومینا^۴ رابطه بین کوبیسم و معماری را با عبارت "معماری در کوبیسم" توضیح می‌دهد "که وجود ندارد و همیشه وجود داشته است." او اشاره می‌کند که: "[...] کوبیسم در واقع نوعی معماری است، هرچند همه‌ی معماری نیست؛ کوبیسم با مسائل مربوط به فضا و زمان، مکعب‌ها، درون و بیرون، و غیره سروکار دارد" (Colomina, 1997: 148). دشوار است که تاریخی از معماری مدرن را بیابیم که کوبیسم را در بر نداشته باشد. علاوه بر این، هنگامی که کوبیسم در روح گفتگوهای معماری شکل می‌گیرد، معمولاً راهی برای بحث در کارهای لوکوربوزیه پیش می‌آید. پیتیر گلینز برای مثال می‌گوید: "کوبیسم در واقع تنها اهم واقعی معماری بود؛ زیرا توسط لوکوربوزیه با نام "ناب‌گرایی (پوریسم)" توسعه یافت: یک نوع نقاشی با درهم آمیختن خطوط، که گیدیون آن را "نفوذ فضای درونی و بیرونی" نامیده است (Collins, 1967: 279). بنابراین، واژه کوبیسم شامل معانی متفاوتی است که ممکن است در تعارض با یکدیگر قرار بگیرند. کاربردهای اولیه اصطلاح "معماری کوبیسم" معماری اشکال کیوبیک یا مکعبی (جعبه مانند یا کریستالی) را ذکر می‌کرد (Overy, 1997: 117). با این حال، ویژگی متمایز نقاشی کوبیست، تحولی در ادراک و فهم بود. کالومینا معتقد بود "در حالی که به طور واضح مدرنیته با تحول ادراک شناسایی می‌شد، لوکوربوزیه و اوزنانت این تحول را به تغییرات در شکل‌های هنری مرتبط نمی‌دانستند بلکه آن را ناشی از شرایط درک در زندگی شهری می‌دانستند" (Colomina, 1997: 157).

نقد معماری جدید، معماری مدرن یا کوبیسم عمدتاً بر ارزیابی‌های مورفولوژیک^۵ متمرکز شده است. معماران دوره

پروژه‌های آنها جزء مهمترین آثار معماران مدرن ترک و ایرانی می‌باشند که خود را پیشگامان برگردان مفاهیم عمده معماری مسکونی مدرن که سبک زندگی مدرن را در بر می‌گرفت، می‌دانستند. عمده توصیفات آنها از طرح‌هایشان پیرامون برنامه‌ریزی منطقی خانه مدرن، سازماندهی کارکردی اتاق‌ها، محدودیت‌های بتن مسلح، ملاحظات منطقی بودجه، مواد و مصالح، تعمیر و نگهداری، و برنامه ساختمان و ... تأکید می‌کرد. در مجموع، معماری کیوبیک گفتمان زیبایی‌شناسی قدرتمندی را با تکرار ویژگی‌های فرمال نشان می‌دهد که گواهی بر نادرستی تقلل فرم به عملکرد و معیارهای خردگرا در معماری مدرن می‌باشد (Bozdoğan, 2001: 232).

ویلاهای کیوبیک قلمداد کرد. به این ترتیب ویژگی‌های خانه‌های کیوبیک^۹ عبارتند از: نمای هندسی، ترکیب‌بندی نامتقارن مکعب‌ها در نما، پنجره‌های نواری، تراس‌های سراسری، تراس با سایبان کنسول شده، سقف‌های مسطح، گوشه‌های گرد، ترکیب احجام مکعبی، تمایز فضاهای عمودی در نمای بیرونی، نمای ساده با پنجره‌های نواری و پنجره‌هایی در سه کتبخ، سازماندهی غیر متقارن کاربری‌ها در پلان، برونگرایی، صفا عنصری ساختاری جهت سازماندهی پلان، جایگزینی حیاط سنتی با فضای باز و نیمه باز است (جدول ۲). در ترکیه معماران مدرنی چون سیفی ارکان، زکی سایار، عابدین مرتاش، عبدالله ضیاء و بکیر احسان و در ایران وارطان، بوداغان، علی صادق، ظفر و پل آبکار پرکارترین معماران این دوره می‌باشند.

Table 1: Examples of cubic architecture in Turkey and Iran.

Cubic House			
			
Suadia Villa, Seifi Arkan	Tutten Apartment, Adel Dekintash	House, Monji Tangor	Chankaya Palace, Helzmeister
			
Villa, Key-qobad Zafar	Ritz Apartment Hotel, ???	House, Ali Sadegh	Saadabad Palace, Vartan

Turkey

Iran

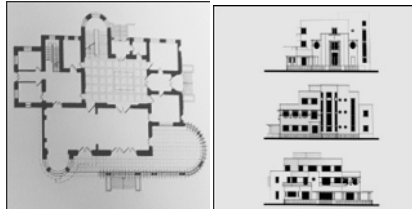
Table 2: Morphological features of Cubic architecture

Morphological features of Cubic Architecture	Plan	- Free plan
		- Console canopy on the entrance
		- Glass surfaces in the interior
		- lofty interior spaces
		- non-symmetric Organization
		- Combination of curved and orthogonal line in the plane
		- Extroversion
		- The central courtyard of traditional houses is rarely in the center of the plan
		- The sofe (recess), structural element for organizing the plan
		- Open and semi-open spaces replace traditional courtyards
- A terrace replaces the traditional Ivan		
- Elimination of hashti transition space		

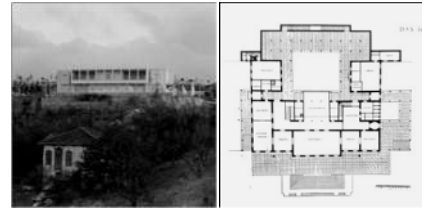
Facade

- Cantilevers
- Console canopy on the entrance
- Cubic composition of boxes
- Geometric facade
- Asymmetric composition
- Horizontal windows
- Flat roof
- Balconies
- Rounded Corner
- Corner windows
- Circular windows
- Row windows
- Without decorations
- Free façade

Sadabad Palace, Vardan, Tehran

Iran

Chankaya Palace, Halzmeister, Ankara

Turkey

می برد. به دنبال چنین زدایش‌هایی، هلمز میستر در طراحی خود از یادبودهای مدرن با لایه‌های پنهانی از معماری روم و یونان باستان استفاده کرد تا قدرت دولت را به نمایش بگذارد. معمار، در یک حرکت مدرن، سقف را در محوطه بیرون حذف کرد که به سرعت خانه را با اطرافش متمایز کند (Bozdoğan, 2012: 86).

علاوه بر این، او از تزئینات وسیع و نمادهای تاریخی خودداری کرد، و از گچ برای رسیدن به سطوح صاف استفاده کرد. با این وجود، نقشه‌ی طرح و چیدمان فضاهای داخلی آن، به جای استفاده از طرح باز یا مرزهای نفوذپذیر، از هنجارهای معمول‌تر و ایجاد تمایز شدید در بخش خصوصی و بین اتاق‌ها پیروی می‌کرد. ساختمان U شکل متقارن دور یک حیاط مرکزی شکل گرفته است، بطوریکه این حیاط مرکزی به عنوان یک عنصر منطقه‌ای، یادآور خانه‌های بومی در آناتولی است که در روزهای گرم تابستان، آب و هوای دلپذیر، سایه‌دار و سرد را ایجاد می‌کند (جدول ۳). سقف‌های سوراخ شده که گالری‌های اطراف حیاط را پوشانده‌اند، سایه‌هایی بر روی دیوارها و طبقات ایجاد می‌کنند مانند پرده‌های پنجره‌های سنتی. مبلمان داخلی، وسایل مکانیکی و وسایل تزئینی از وین وارد شده بودند که به خانه جلوه‌ای تکنولوژیک و زیبایی‌شناسانه می‌داد (Akcan, 2012: 61).

۷- معرفی نمونه‌ها

۷-۱- کاخ چانکایا (آتاترک)

کاخ ریاست جمهوری آتاترک (۳۲-۱۹۳۰) که توسط معمار اتریشی کلمانتس هلمز میستر^۱ طراحی شده است، بر فراز تپه‌های جنوبی آنکارا به عنوان نمادی از دیدگاه زیبایی‌شناسی جدید ساخته شد که با وجود خالی بودن از مفاهیم برگرفته از شرق و خاورمیانه، سنت را لایه‌های زیرین حفظ کرده بود و دلالتی بر میراث ملی داشت. این خانه در تضاد قوی با خانه سنتی بود که مصطفی کمال در اولین سال‌های ریاست جمهوری در آن اقامت داشت (Bozdoğan, 2012: 84).

هلمز میستر که قبلاً ساختمان‌های "کیوبیک وین"^{۱۱} را برای بخش دولتی و باشگاه افسران ارتش طراحی کرده بود، نشان داد که سبک کمالیستی می‌تواند به فضاهای داخلی گسترش یابد. هلمز میستر هم در ساختمان‌های اداری و کاخ ریاست جمهوری، پنجره‌ها را با تناسبات مشابهی تکرار کرد و قاب پنجره‌ها را با کسول کردن آنها در نما تأکید می‌کرد، کاخ ریاست جمهوری را چون مجموعه‌ای معلق ساخت که مرز بین حوزه‌های عمومی و خصوصی کم رنگ و مبهم بود این کاخ جدید که نمادی از ریاست جمهوری، بین‌المللی و ملی بود باید از یک سو خاطرات جنگ با کشورهای غربی را می‌زدود و از سوی دیگر نمادهای عظمت عثمانی در رژیم گذشته را از بین

Table 3: Analysis of Cubic architecture, Chankaya palace

Building	Concepts	Components of the building							Description
		plan	Facade	Mass	Yard	Sofo	Ivan	window	
Palace of Mustafa Kemal (Atatürk), Chankaya, Clemenz Halzmeister	Tension	●	-	●	-	-	-	-	The plan is balanced and equalled, with a free plan, spatial tension, or abandonment of symmetry in the organization and arrangement of open spaces in the plan. Harmonies on the south porch, especially in the use of suspended columns on the porch, the facade of the winter yard, the rows of pillars around the courtyard, the vertical windows around the winter yard, the Colonnades around the building.
	Harmony	●	●	●	●	-	●	●	The organization of the plan is formed around a courtyard, around this courtyard in the plan, mostly on the southern side are the functional spaces, and on the north side are most communication spaces and Colonnades.
	Organize	●	●	-	●	-	-	●	Transparency in the plan, through elements such as windows, south porch and most importantly the middle winter yard as light source that creates transparency in the building, there is a kind of ambiguity and doubt about the use of transparency, semi-transparent volume.
	Transparency	-	-	-	●	●	●	●	The free plan eliminates the hierarchy and transitional spaces of the traditional Turkish houses, thus creating space continuity, by using the colonades for the continuation of the interior space to the outside.
	Continuity	●	-	●	●	-	-	-	Extraversion is related to two elements, first: Southern ivan, second: the colonades around the building, which are in contrast to the central courtyard on the plan, and increase the degree of introversion.
	Extraversion	-	-	-	-	-	●	●	In the southern view, the underground has rounded windows
	Curved form	-	-	-	-	-	-	●	Open space communication is divided into three categories: south Ivan, colonades around the building and the central courtyard. South Ivan and colonades are directly connected to the open space and the middle courtyard has an indirect connection with the open space.
Open space communication	●	-	●	●	-	●	●		

Pictures

روی تپه به شکلی است که نسبت به مناظر اطراف دارای دید و چشم‌انداز مناسبی است (سروشیان و همکاران، ۱۳۸۷: ۶۲).

بنای کاخ سعدآباد در فرم و حجم کلی، متنوع و در فضاهای داخلی دارای نظم فضایی پیوسته‌ای است. پلان داخلی آن، متأثر از نظام سلسله مراتب داخلی پلان‌های مسکونی بوده که با سعی در تفکیک حوزه‌های نیمه عمومی

۷-۲- کاخ سعدآباد (رضاشاه)

«... ساختمان قصر بیلاقی شاه در دربند از آثار وارطان بوده و جرئت و شهامت فنی که در اشکوب‌سازی آن به کار رفته از این حیث که اشکوب‌ها تکیه‌گاه مستقیم ندارد مایه تحسین عده‌ای از آرشیتکت‌های خارجی است. کاخ در شمال شرقی محوطه سعدآباد و بر فراز تپه‌ای مشرف به انبوهی از درختان واقع شده و موقعیت استقرار ساختمان بر

به نمایش گذاشته است. در نمای شمالی و غربی ساختمان کاخ نیز شاهد نمایی نامتقارن و آزاد با تأکید بر خطوط عمودی هستیم که ترکیبی است از احجام خالص و عقب نشسته نسبت به یکدیگر (جدول ۴). این دو بخش به عنوان نماهای غیر اصلی بنا، دارای گرایش سبکی مدرن هستند و نسبت به دیگر جبهه‌های ساختمان از سادگی بیشتری برخوردار می‌باشد. ایجاد پیوند و ارتباط حجمی میان بدنه‌های خارجی بنا که با گرایشات سبکی متنوع طراحی شده‌اند، از جمله ویژگی‌های معماری در طراحی این بنا به شمار می‌روند (سروشیان و همکاران، ۱۳۸۷: ۶۹).

و خصوصی از یکدیگر طراحی شده است. نکته مهم، ارتباط فضاهای داخلی با فضاهای خارجی، حیاط و مناظر پیرامونی است که از طریق تراس‌ها و بالکن‌های متصل به بنا صورت گرفته است. شناوری فضاهای داخلی و ارتباط روان با فضای خارج، از ویژگی‌های سبک مدرن بنا محسوب می‌شود (سروشیان و همکاران، ۱۳۸۷: ۶۶). همچنین خطوط افقی غالب در نمای جنوبی که به وسیله سایه‌بان‌های سیمانی بیرون زده و لبه‌های کشیده بام و تراس‌ها و نیز پرگولای ایوان جنوبی تأکید شده، در کنار سطوح وسیع شیشه‌ای، ترکیبی از ویژگی‌های سبک مدرن و خطوط استریم لاین را

Table 4: Analysis of Cubic architecture, Sa'ad Abad palace

Building	Concepts	Components of the building							Description
		plan	Facade	Mass	Yard	Sofo	Ivan	window	
Palace of Reza Shah, Sa'ad Abad, Vardan	Tension	●	●	●	-	-	-	●	In the plan, there is no asymmetry or tension in the opening and closing of the interior spaces due to the layout of openings, there is a tension and rhythm in the face.
	Harmony	●	●	●	-	-	●	●	Harmony is seen firstly in the facades, which are most clearly visible on the east entrance Ivan and secondly in the plan organized by the use of contradictory lines.
	Organize	●	●	-	-	-	-	●	The middle sofo (recess) is used as an element for organizing the plan, which is the center of organization for users, and to organize windows in a row in the facades.
	Transparency	-	●	-	-	-	●	●	At the center of the plan, there is a middle sofo that corresponds to the tradition of four-sofo houses in Iran. The only source of transparency are windows, the ambiguity and uncertainty of using transparency.
	Continuity	●	●	-	-	-	-	●	The hierarchy on the eastern front of the building: the yard, the stairs, the entrance porch, the corridor, the middle sofo. We see more separation than continuity in the building. While on the south side of the garden, a kind of continuation and expansion of the garden.
	Extraversion	●	●	●	-	-	-	●	Exterior facade, numerous windows to the garden, the removal of traditional courtyards.
	Curved form	●	●	●	-	-	-	●	The remarkable features of the residential architecture of this period is Rounded Corner that we see in the terrace and the staircase, and the Circular windows in the facades.
Open space communication	●	-	-	-	-	-	●	South terrace and windows to the garden.	

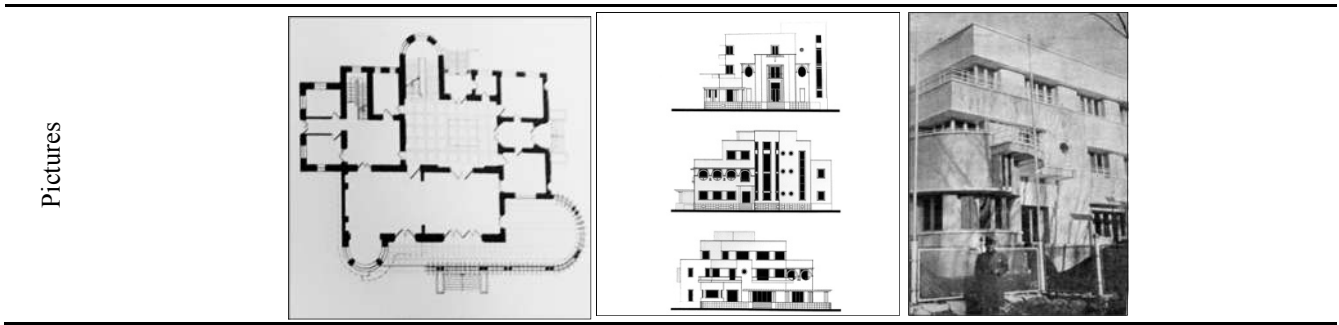
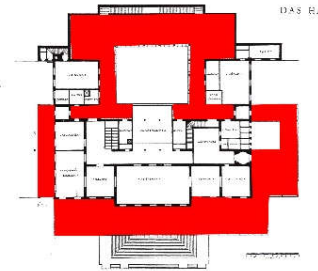
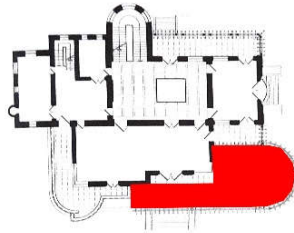

Table 5: Comparative analysis of Saadabad palace and Chankaya palace

		Name of the Building		
		Saadabad Palace	Chankaya Palace	
Comparative analysis of structural features of the building	Mass and Space			
	<p>Similarity: The mass in both buildings is centralized and without central courtyard, and eventually both masses expand in the surrounding spaces, except that in the Chankaya palace the mass extends to the surrounding space by combination of its clonates.</p>			
	Sofo			
<p>Similarity: In both plans, we see the use of sofo, except that in Saad Abad Palace sofo is used in the center, sofo is used while Chankaya Palace uses the outside sofo to organize functions in the plan.</p>				
Entrance Hierarchy				
<p>Similarity: The entrances of both builings are in the side, due to the maximal view of the southern landscape and entrances a good view of the surrounding landscape, we are faced with the entrance with a rectangular vestibule.</p>				

Semi-open spaces

Similarity: Semi-open spaces are as transitional spaces, except that semi-open spaces or clonades in Chankaya palace are more coherent and sophisticated than that of in Saad Abad.

Table 6: Comparative analysis of Saadabad palace and Chankaya palace

		Name of the Building		
		Saadabad Palace	Chankaya Palace	
Comparative analysis of structural features of the building	Centrality in the plan			
	<p>Similarity: Both plans are strongly decentralized the static balance of the central symmetries being eliminated. The Chankaya Palace plan has the characteristics of a free plan, so that the plan space does not relate to the dominant centers but to the interactions of (though different) equilibrium areas, and thus independent compounds such as Saad Abad Palace are put aside, in dynamic equilibrium, showing the coherent symmetry of places. Coherence in the plan is further enhanced by the continuity and coherence of the semi-open and closed spaces. Here is the free plan of the mutual relationship between inside and outside and even the abolition of any obvious difference between the two.</p>			
	Circular window			
<p>Similarity: As can be seen in Saad Abad and Chankaya palaces, one can clearly see a direct reference to the aesthetics of the early 20th century. Finally, it can be concluded that the circular window is, on the one hand, an indirect reference to the technological tools that continually promoted modern Western architecture and, on the other hand, a symbol of modernization.</p>				
Rounded Corner				
<p>Difference: Chankaya Palace does not have rounded corner in plan while Saad Abad has rounded corner plan. Rounded corner is used for view, creation of conflict, raising awareness and symbolization of modernization conflict and the plan, awareness and modernization.</p>				

۸- بحث

به دست گرفتن قدرت سیاسی از سوی مصطفی کمال در ترکیه و رضاشاه در ایران گام تازه‌ای در فرآیند تجدد آمرانه دو کشور همسایه بود که نتیجه آن ساختار معماری سنتی در هر دو کشور نحو چشمگیری تغییر کرد. از آنجاکه دو کاخ چانکایا و سعدآباد سمبل تجدد آمرانه در فرهنگ معماری مسکونی این دو کشور می‌باشند بنابراین علت مقایسه این دو کاخ بررسی تأثیر تجدد آمرانه بر ساختار معماری این دو بنا است. با توجه به مقایسه انجام گرفته در کاخ سعدآباد و کاخ چانکایا سنت معماری که برای قرن‌ها در کشورهای ایران و ترکیه متداول بود، تغییر کرد و یا با لایه‌های فضایی به شدت متفاوت جایگزین شد. از جمله وجوه اشتراک یافت شده در نمونه‌های بررسی شده، کاخ سعدآباد و کاخ چانکایا به شدت ضد مرکز هستند، تعادل ایستای تقارن‌های مرکزی در هر دو بنا کنار گذاشته شده است. همچنین می‌توان از وجوه افتراق این دو کاخ به موارد زیر اشاره کرد: پلان کاخ چانکایا ویژگی‌های پلان آزاد را دارد بطوریکه فضای پلان به مراکز غالب و مسلط خاصی مربوط نمی‌شود بلکه به کنش متقابل (هر چند متفاوت) مناطق هم ارز بستگی دارد و بنابراین ترکیب‌های مستقلی چون کاخ سعدآباد کنار گذاشته شده، در حالت تعادل پویا، تقارن منسجم مکان‌ها را بروز می‌دهد. انسجام ترکیبی بیشتر با تداوم و درهم تنیدگی فضاهای نیمه باز و بسته نمود پیدا کرده است در کاخ چانکایا پلان آزاد رابطه‌ی دوسویه‌ای بین و داخل و خارج و حتی القای هر نوع تفاوت آشکار بین این دو است.

۹- نتیجه‌گیری

بررسی انجام گرفته بر کاخ‌های چانکایا و سعدآباد در آنکارا و تهران نشان دهنده عزم رسمی رژیم‌های کمالیست و پهلوی بر تغییر سبک زندگی در عرصه‌های اجتماعی و فرهنگی بوده است. در این کاخ‌های آوانگارد شاهد جایگزینی عناصر معماری جدید با عناصر معماری سنتی هستیم. به این ترتیب سقف مسطح به جای سقف‌های شیروانی، نمای ساده گچ به جای الگوهای تزئینی گچی و ... جایگزین شدند. هدف از این پژوهش، بررسی تأثیر معماری کیوبیک بر ساختار فضایی و کالبدی کاخ‌های آوانگارد سعدآباد و چانکایا است. فرضیه پژوهش بر این استوار است که ساختار فضایی و کالبدی کاخ‌های سعدآباد و چانکایا متأثر از معماری کیوبیک است. این فرضیه با بررسی‌ها و مقایسه‌های انجام شده و مطالعه نمونه‌ها تأیید

نشده است چرا که با این حال، حتی بدیهی‌ترین برنامه‌های غرب‌گرایی دولت‌های ترکیه و ایران، هرگز یک کپی از مدرنیسم در اروپای مرکزی نبودند و به طور قابل توجهی این برنامه‌ها برای مقصد جدید ویرایش شده بودند آنها در طول فرآیند برگردان تبدیل شده بودند. به طور خلاصه، تبادلات فرهنگی متقابل در قرن بیستم از جمله مهاجرت، مسافرت مسافران، دانشجویان بین‌المللی، مقامات سیاسی و همکاری معماران محلی و خارجی به طور قابل توجهی موجب تبدیل و تغییر فرهنگ شهری و مسکونی در ایران و ترکیه شده بود. بطوریکه نمی‌توان از تولید معماری خالص "جهان‌شمول" در یک فضای انتزاعی به دور از تأثیر شرایط محلی و یا از معماری خالص "محلی" حرف زد در حالیکه که یک مکان به مکان‌های دیگر به طور کامل وابسته است. کاخ‌های آوانگارد سعدآباد و چانکایا صرفاً متأثر از معماری محلی یا جهان‌شمول نیستند بلکه این بناها تحت تأثیر ویژگی‌های توأمان محلی و جهان‌شمول شکل گرفته‌اند. همانطور که تحلیل‌های جداول شماره ۵ و ۶ نشان می‌دهد. ساختار کالبدی، توده و فضا در هر دو نمونه بدون میانسرا و حیاط مرکزی از بین رفته است و توده‌ها در محیط گسترش یافته‌اند، پلان‌های هر دو کاخ به شدت ضد مرکز هستند، پنجره‌گرد که ارجاعی غیرمستقیم به ابزارهای تکنولوژیکی و نمادی از نوسازی بود، در هر دو بنا قابل مشاهده است، ویژگی‌های فوق‌الذکر بیشتر شاخصه‌های معماری کیوبیک را در این دو بنا بازگو می‌کنند. در ساختار فضایی هر دو نمونه بررسی شده صغه، سلسله مراتب ورودی، محرمیت در فضاهای عمومی و خصوصی ارتباط با گذشته معماری (محلی) این کشورها را نشان می‌دهد. ساختار سازماندهی فضایی پلان در سعدآباد صغه مرکزی و در چانکایا صغه بیرونی است که رابطه دوسویه‌ای با سنت معماری گذشته (محلی) این کشورها دارد. نظام سلسله مراتب در ورودی هر دو بنا، از ورودی به فضای تقسیمی می‌رسد که این فضای انتقالی از سه طرف به فضاهای داخلی بنا ارتباط دارد. همچنین تفکیک فضاهای عمومی و خصوصی در پلان‌ها قابل مشاهده است. جداول ۷ و ۸ ماتریس‌های تحلیل مورفولوژیک دو کاخ نشان می‌دهد که ساختار مورفولوژیک کاخ چانکایا در مقایسه با کاخ سعدآباد به مراتب همگن، منسجم و یکپارچه برنامه‌ریزی شده است که بسیار بر نظام برنامه‌ریزی مورفولوژی (شکلی) خانه‌های سنتی ترکی منطبق است. لذا مقایسه مورفولوژیک کاخ‌های سعدآباد و چانکایا، بیشتر از آنکه تبعیت از محتوای معماری

گذاشته نشده و به واقع در نمونه‌های بررسی شده مفاهیم و فرم‌های سنتی و مدرن برهم منطبق یا باهم سازگار شده‌اند.

کیوبیک داشته‌باشد. صرفاً تقلیدی تجددگرا از معماری غرب نبوده و سنت گذشته معماری (محلی) این کشورها کاملاً کنار

Table 7: Morphological analysis matrix of Chankaya palace

No.	Principles	Legend							
		circular window	Semi-open spaces	Environmental links	Facade organization	Plan organization	Mass and space	Rounded Corner	Highly related Related Not related
1	Use of modular system in building design		■		■	■	■	■	■
2	Balance in usage layouts		■	■	■	■	■	■	■
3	Use of central courtyard								
4	Transitional spaces in the entrance hierarchy to the building		■	■	■	■	■	■	■
5	Centralization in the system of organization		■		■	■	■	■	■
6	Use nonlinear geometry				■				
7	Use of open communication spaces			■		■	■	■	■
8	Direct and indirect visual communication	■	■	■	■	■	■	■	■
9	Spread the building around the space		■	■	■	■	■	■	■
10	Applying transitional spaces		■	■	■	■	■	■	■

Table 8: Morphological analysis matrix of Saadabad palace

No.	Principles	Legend							
		circular window	Semi-open spaces	Environmental links	Facade organization	Plan organization	Mass and space	Rounded Corner	Highly related Related Not related
1	Use of modular system in building design	■			■	■	■	■	■
2	Balance in usage layouts	■	■	■	■	■	■	■	■
3	Use of central courtyard								
4	Transitional spaces in the entrance hierarchy to the building		■	■	■	■	■	■	■
5	Centralization in the system of organization	■	■	■	■	■	■	■	■
6	Use nonlinear geometry	■	■	■	■	■	■	■	■
7	Use of open communication spaces			■		■	■	■	■
8	Direct and indirect visual communication	■	■	■	■	■	■	■	■
9	Spread the building around the space		■	■	■	■	■	■	■
10	Applying transitional spaces	■	■	■	■	■	■	■	■

پی‌نوشت:

1. Cubism
2. The International Style
3. Rationalist-Functionalist Architecture
4. Beatriz Colomina
5. Morphology

6. Transform
7. Yeni şehir
8. Çankaya
9. Cube Houses
10. Clemens Holzmeister
11. Viennese Cubic

فهرست منابع:

- اتابکی، تورج (۱۳۹۳). تجدد آمرانه جامعه و دولت در عصر رضاشاه، انتشارات ققنوس، تهران، ص. ۶۷.
- بانی‌مسعود، امیر (۱۳۸۸). معماری معاصر ایران (در تکاپوی بین سنت و مدرنیته)، نشر هنری معماری قرن، تهران.
- جانی‌پور، بهروز (۱۳۸۰). سیرتحول معماری مسکونی تهران در دوران پهلوی، رساله دکتری، دانشگاه تهران، تهران.
- حسن‌پور، ناصر؛ سلطانزاده، حسین (۱۳۹۵). عوامل پس زمینه تحولات معماری معاصر ایران در دوران پهلوی دوم و مقایسه تطبیقی آن با ترکیه، مجله باغ نظر، شماره ۴۴، تهران.
- رجبی، پرویز (۱۳۵۵). معماری ایران در عصر پهلوی، مرکز تحقیقات ایران‌شناسی دانشگاه ملی ایران، چاپ نقش جهان، تهران.
- زرکش، افسانه (۱۳۸۸). نقش و تأثیر عوامل دولتی در معماری بناهای خصوصی در دوره پهلوی اول، کتاب ماه هنر، شماره ۱۳۶، تهران.
- سروشیان، س؛ دانیل، و؛ شافعی، ب (۱۳۸۷). معماری وارطان هوانسیان، نشر دید، صص. ۶۹-۶۰.
- سهیلی، جمال‌الدین؛ دیبا، داراب (۱۳۸۹). تأثیر نظام‌های حکومتی در ظهور جنبش‌های ملی‌گرایانه معماری ایران و ترکیه، مجله باغ نظر، شماره ۱۴، تهران.
- کیانی، مصطفی (۱۳۸۳). معماری دوره پهلوی اول: دگرگونی اندیشه‌ها، پیدایش و شکل‌گیری معماری دوره بیست ساله معاصر ایران ۱۳۲۰-۱۲۹۹، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، تهران.
- منابع تصاویر بناهای پهلوی اول، مجله آرشیوتکت (۱۳۲۵). شماره‌های یک، صص. ۴-۳۳، دو، صص. ۸۴، پنج صص. ۱۸، ۱۷۹، ۱۶۷.
- Akcan E. (2012). Architecture in translation: Early twentieth century german-turkish exchanges in land settlement and residential culture, PhD Dissertation, Columbia University.
- Bilgen D. (2010). Against style: Re-reading new architecture in early republican period in turkey, PhD Dissertation, Izmir Institute of Technology.
- Bozdoğan S. (1996). Modern life: Cubic house in early republican Turkey, artistic exchange, Proceedings of the 28th International Congress of the History of Art, Berlin, Akademie Verlag.
- Bozdoğan S. (2001). Modernism and nation building: Turkish architectural culture in the early republic, Seattle and London, University of Washington Press.
- Bozdoğan S., Esra A. (2012). Turkey: Modern architecture in history, London, Reaktion Books Ltd.
- Bozdoğan S., Kasaba R. (2000). Rethinking Modernity and Identity in Turkey, University of Washington Press.
- Collins P. (1967). Changing ideals in modern architecture 1750-1950, Montreal, McGill University Press.
- Colomina B. (1997). Where are we? in architecture and cubism, Cambridge, MIT Press.
- Crowther P. (2016). Morphological analysis of the city for achieving design for disassembly, In Brebbia, A (Eds.) The Sustainable City XI, WIT Press (UK), Southampton, U.K, pp. 15-26.
- İmamoğlu B. (2010). Architectural production in state offices: an inquiry into the professionalization of architecture in early republican turkey, PhD Dissertation, Technical University of Delft.
- İmamoğlu B., Ergut EA. (2010). Cumhuriyetin Mekanları, Zamanları, İnsanları, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Kanpinak O. (1998). Modernism & Dwelling: Residential Architecture in Early Republican Turkey, Massachusetts Institute of Technology.
- Khan HU. (1995). Contemporary Asian architects. Köln, Taschen.
- Kropf K. (2014). Ambiguity in the definition of built form. Urban Morphology journal, Vol. 18, No. 1, pp. 41-5.
- Kruff HW. (1994). A history of architectural theory from Vitruvius to the present, trans. Ronald Taylor, Elsie Callander and Antony Wood, New York, NY: Princeton Architectural Press.
- Madanipour A. (1998). Tehran: The Making of a Metropolis. Academy Press.
- Marefat M. (1986). Building to power: architecture of Tehran 1921-1941, PhD Dissertation, Massachusetts Institute of Technology.
- Overy P. (1997). The Cell in the City. in Architecture and Cubism, Cambridge, MIT Press.
- Sanders P., Woodward S. (2015). Morphogenetic analysis of architectural elements within the townscape. Urban Morphology Journal, Vol. 19, No. 1, pp. 5-24.
- Ünlü T., Baş Y. (2017). Morphological processes and the making of residential forms: morphogenetic types in Turkish cities, Urban Morphology Journal, Vol. 21, No. 2, pp. 105-122.

Morphological Analysis of Modern Residential Architecture in Turkey and Iran (Case Study: Chankaya Palace and Sa'ad Abad Palace)

Mohammadhamed Mousavi¹, Khosrow Afzalian² (Corresponding Author)

¹Ph.D Candidate in Architecture, Faculty of Arts and Urbanism, Islamic Azad University (Najafabad Branch), Najafabad, Isfahan, Iran (Mohamo@gmail.com)

²Assistant Professor, Faculty of Arts and Architecture, Islamic Azad University Mashhad Branch, Mashhad, Iran (Khosrow.afzalian@gmail.com)

Received
10/03/2018

Revised
28/06/2018

Accepted
27/08/2018

Available Online
24/05/2019

In the face of the arrival of modernism in the Middle East, the first achievement of the Republic of Turkey led by Mustafa Kemal Ataturk was disconnection from the visual symbolic past. Turkey succeeded in rebuilding itself and became a role model for its neighbor, including Iran during the Pahlavi regime. Thus, the impact of modernism on the symbolic and visual structures of the past is particularly important. Therefore, the influence of Cubic architecture on the avant-garde architecture of these two leaders is essential. The current paper aims at investigating this process and its roots. This is a qualitative comparative analytical research method with a morphological analysis strategy. Data was collected with reference to library sources. For morphological analysis and comparative study, Saad Abad and Chankaya palaces were selected. Then, the indices were determined and compared. The results show that the intercultural exchanges in the twentieth century significantly transformed the urban and residential culture in Iran and Turkey. Therefore, one cannot speak of producing "universal" pure architecture in an abstract space far from the influence of local conditions or of pure "local" architecture while one place is entirely dependent on other places. Saad Abad and Chankaya are not just influenced by local or universal architecture but rather influenced by the impact of the locally and universally features. Therefore, the morphological comparison of Saad Abad and Chankaya palaces is more than the content of the cubic architecture. It is not merely a modernist imitation of Western architecture, and the past (local) architectural traditions of these countries have not been completely abandoned, and in fact they have been interconnected or compatible with the traditional and modern concepts and forms.

Key words:

Residential architecture, Sa'ad Abad Palace, First Pahlavi, Chankaya Palace, First republic.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Journal of Iranian Architecture & Urbanism. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License.

(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله:

موسوی، محمدحامد و افضلیان، خسرو. (۱۳۹۸). تحلیل مورفولوژیک معماری مسکونی مدرن در کشورهای ترکیه و ایران (نمونه موردی: کاخ چانکایا و کاخ سعدآباد). نشریه علمی معماری و شهرسازی ایران، ۱۰ (۱۷)، ۱۱۳-۱۲۶.

DOI: 10.30475/ISAU.2019.97167

URL: http://www.isau.ir/article_97167.html

CONTENTS

Assessing Environmental Qualities in City Gateway and their Prioritization by Means of Analysis Network Process	23
Kioumars Habibi, Esmaeil Shieh, Mehdi Saeidi	
Performance Evaluation of the Passive Energy System (Trombe Wall and Conservatory) in Cold Climate for Energy Saving	36
Mahsa Ghadiri Moghadam, Vahid Vaziri, Haniyeh Sanayeayan, Hojatollah Rashid Kolvir	
Changes of Lifestyle and Physical Patterns of Houses and their Reciprocal Influences (Case Study: Maragheh City)	60
Seyyed Abbas Yazdanfar, Zohreh Naserdoost	
The Aesthetic Preferences of Porosity in Façades with Traditional Architecture Pattern (Case Study: Tabriz Historical Houses)	77
Ali Yaran, Masoud Wahdattalab, Hamed Mohammadi Khoshbin	
A Comprehensive Concept of Architecture in the Study of Industrial Complexes Based on Systems Theory Approach	99
Javad Goudini, Mohsen Vafamehr	
An Essay on Light and its Instances in Iranian Architecture; An Approach to Meaning in Architecture	111
Fariba Alborzi, Farah Habib, Iraj Etessam	
Morphological Analysis of Modern Residential Architecture in Turkey and Iran (Case Study: Chankaya Palace and Sa'ad Abad Palace)	126
Mohammadhamed Mousavi, Khosrow Afzalian	
The Influence of Visual Stimulus Diversity on Students' Creativity at Architectural Design Studio I	140
Mahmoud Reza Saghafi, Mohammad Iranmanesh, Mohammad Ali Ashraf Ganjouei	
Combined Use of a Few Different Methods in Measuring the Walkability Potential of Urban Pathways	158
Pooyan Shahabian	
Centrality Criteria for Analyzing the Functional Layout of Space	173
Romisa Rahmati Gavari, Mansoureh Tahbaz, Seyed Hadi Ghodousi Far, Fatemeh Zare Mirakabad	
Reflection of Intertextual Effects in Rereading the Contemporary Iranian Architecture	196
Sahar Alinejad Majidi, Vahid Shaliamini, Homa Irani Behbahani, Mohammad Zaimaran	

Scientific Journal of Iranian Architecture & Urbanism

Vol. 10, No. 17, Spring & Summer 2019

Licence Holder: Iranian Scientific Association of Architecture & Urbanism

Director-in-Charge: Mohsen Faizi (Professor of Architecture)

Editor-in-Chief: Mostafa Behzadfar (Professor of Urban Design)

Editorial Board

1. Behzadfar, Mostafa; Professor of Urban Design, Iran University of Science & Technology.
2. Bemanian, Mohammadreza; Professor of Architecture, Tarbiat Modarres University.
3. Diba, Darab; Professor of Architecture, Islamic Azad University(Central Branch).
4. Etessam, Iraj; Professor of Architecture, Islamic Azad University(Science and Research Branch)
5. Faizi, Mohsen; Professor of Architecture, Iran University of Science & Technology.
6. Gorji Mahlabani, Yousef; Professor of Architecture, Imam Khomeini International University.
7. Hashemnejad, Hashem; Associate Professor of Architecture, Iran University of Science & Technology.
8. Khakhzand, Mehdi; Associate Professor of Architecture, Iran University of Science & Technology
9. Mazaherian, Hamed; Associate Professor of Architecture, University of Tehran.
10. Memarian, Gholamhossein; Professor of Architecture, Iran University of Science & Technology.
11. Mohammad Moradi, Asghar; Professor of Restoration, Iran University of Science & Technology.
12. Mozaffar, Farhang; Associate Professor of Architecture, Iran University of Science & Technology.

Editorial Manager: Mehdi Khakhzand, Associate Professor, Iran University of Science & Technology

Editorial Advisor: Yousef Gorji Mahlabani, Professor, Imam Khomeini International University

English Language Editor: Soad Sarihi

Editorial Expert: Faezeh Fazlikhani, MA in Architecture

Paging and Formatting: Elham Mennati Moheb

Publisher: Iran University of Science and Technology

Number: 50 issues

Price: 500000 Rls

Address: School of Architecture & Environmental Design, Iran University of Science & Technology (IUST), Narmak, Tehran, Iran.

Postal Code: 13114-16846

Email: iaau@iust.ac.ir

Web Site: www.isau.ir

Phone: (0098-21) 73228235

Fax: (0098-21) 77240468

- **Assessing Environmental Qualities in City Gateway and their Prioritization by Means of Analysis Network Process**
Kioumars Habibi, Esmacil Shieh, Mehid Saeidi
- **Performance Evaluation of the Passive Energy System (Trombe Wall and Conservatory) in Cold Climate for Energy Saving**
Mahsa Ghadiri Moghaddam, Vahid Vaziri, Hanieh Sanayeayan, Hojjatollah Rashid Kolvir
- **Lifestyle and Housing Pattern's Changes and their Interactions over Time Zand era to Today**
(Case Study: Maragheh City)
Seyyed Abbas Yazdanfar, Zohreh Naserdoost
- **The Aesthetic Preferences of Porosity in Façades with Traditional Architecture Pattern**
(Case Study: Tabriz Historical Houses)
Ali Yaran, Masoud Wahdattalab, Hamed Mohammadi Khoshbin
- **A Comprehensive Concept of Architecture in the Study of Industrial Complexes Based on Systems Theory Approach**
Javad Goudini, Mohsen Vafamehr
- **An Essay on Light and its Instances in Iranian Architecture; An Approach to Meaning in Architecture**
Fariba Alborzi, Farah Habib, Iraj Etessam
- **Morphological Analysis of Modern Residential Architecture in Turkey and Iran**
(Case Study: Chankaya Palace and Sa'ad Abad Palace)
Mohammadhamed Mousavi, Khosrow Afzalian
- **The Influence of Visual Stimulus Diversity on Students' Creativity at Architectural Design Studio 1**
Mahmoud Reza Saghafi, Mohammad Iranmanesh, Mohammad Ali Ashraf Ganjouei
- **Combined Use of a Few Different Methods in Measuring the Walkability Potential of Urban Pathways**
Pooyan Shahabian
- **Centrality Criteria for Analyzing the Functional Layout of Space**
Romisa Rahmati Gavari, Mansoureh Tahbaz, Seyed Hadi Ghodousi Far, Fatemeh Zare Mirakabad
- **Reflection of Intertextual Effects in Rereading the Contemporary Iranian Architecture**
Sahar Alinejad Majidi, Vahid Shaliadini, Homa Irani Behbahani, Mohammad Zaimaran